

मानवअधिकार रक्षकहरूको अवस्था विषयका विशेष समाधिकक्षकको कार्यादेश: मानवअधिकार र अन्तर-देशीय निगमहरू र अन्य व्यापारिक उधमहरूका विषयसँग कार्यरत कार्य समूह; विकासको अधिकार विषयका विशेष समाधिकक्षक र आदिवासी जनजातीहरूका अधिकार विषयका विशेष समाधिकक्षक

दर्ता: AL NPL 2/2022

(आफ्नो पत्रको उत्तरमा यो दर्ता नं लाई लेख्नु होला)

२४ मे २०२२

महामहिम,

मानवअधिकार रक्षकहरूको अवस्था विषयका विशेष समाधिकक्षकको कार्यादेश: मानवअधिकार र अन्तर-देशीय निगमहरू र अन्य व्यापारिक उधमहरूका विषयसँग कार्यरत कार्य समूह; विकासको अधिकार विषयका विशेष समाधिकक्षक र आदिवासी जनजातीहरूका अधिकार विषयका विशेष समाधिकक्षकको क्षमतामा हामीले यहाँलाई सम्बोधन गर्ने सुअवसर पाएका छौं। यस सम्बोधनले मानवअधिकार परिषद संकल्प ४३/१६, ४४/१५, ४२/२३ र ४२/२० सँग सम्बन्धीत विषयमा थप कुराकानी गर्नेछ।

यसै सन्दर्भमा, सरकार तथा प्रहरीहरूबाट यूरोपेली इन्भेष्टमेन्ट बैंक (European Investment Bank – EIB) को सहयोगबाट राज्यको स्वामित्व रहेको संस्था, नेपाल विधुत प्राधिकरणबाट निर्माण गरिंदै गरिएको मर्स्याङ्गदी करीडोर प्रसारण लाइनले पार्ने वातावरण र मानवअधिकारमा असर सम्बन्धी आफ्ना सरोकार उठाएका FPIC र अधिकार मञ्चका आदिवासी जनजाति समुदायका सदस्यहरूलाई धम्काउने-तर्साउने गरेका आरोपहरू हामीले प्राप्त गरेका छौं र यस विषयप्रति हामी महामहिमको ध्यानाकर्षण गराउँदछौं।

FPIC र अधिकार मञ्च समुदाय स्तरको सञ्जाल हो। उल्लिखित प्रसारण लाइन परियोजनाबाट प्रभावित विभिन्न जिल्लाका आदिवासी जनजातिहरूको प्रतिनिधिहरूले यस सञ्जालको स्थापना गरेका हुन्। उल्लिखित परियोजनाको सन्दर्भमा प्रभावित व्यक्तिहरूसँग स्वतन्त्र, पूर्व-सुसुचित सहमति लिइएको छ भन्ने सुनिश्चित गर्नको लागि समुदायसँग संयोजन र परिचालन गर्नको लागि FPIC र अधिकार मञ्चलाई स्थापना गरिएको हो।

हामीलाई प्राप्त सुचना अनुसार:

पृष्ठभूमि

यूरोपेली इन्भेष्टमेन्ट बैंक (European Investment Bank – EIB) ले नेपालको लमजुङ्ग जिल्लामा मर्स्याङ्गदी करीडोर प्रसारण लाइन मा लगानी गरिरहेको छ। यस परियोजनालाई राज्यको स्वामित्वमा रहेको नेपाल विद्युत प्राधिकरण (NEA) ले निर्माण गरिरहेको छ। यस परियोजनाले प्रस्तावित प्रसारण लाइनको रुटमा बसोबास गर्ने आदिवासी जनजातीहरू लगायतका समुदायहरूमा सामाजिक र वातावरणिय सरोकारहरू उठाएको छ। FPIC र अधिकार मञ्चले गत चार वर्षदेखि यस परियोजना सम्बन्धी आफ्ना सरोकारहरू उठाउँदै आएको छ। समुदायको प्रमुख माग भनेको बाँझखेत गाँउसहितको आफ्ना गाउँहरूको बाटो लगिने प्रसारण लाइनलाई अन्य बाटोबाट लानुपर्छ भन्ने हो। बाँझखेत गाउँमा विविध आदिवासी जनजातीको (घले, गुरूंग, तामाङ्ग, भुजेल) बसोबास छ।

FPIC र अधिकार मञ्चले समुदायको प्रतिनिधित्व गर्दै स्थानिय जिल्ला अधिकारीहरू र राष्ट्रिय स्तरका अधिकारीहरू समक्ष निवेदनहरू पेश गरेका छन्। सन् २०१८मा समुदायका प्रतिनिधीहरूले EIB मा औपचारिक निवेदन दिएका छन्। यस निवेदन पश्चात लगानी गरिने परियोजनाले पालना गर्नुपर्ने प्रक्रियाको पालना गरिए-नगरिएको बुझ्ने प्रक्रियाको शुरुवात गर्यो। ७ डिसेम्बर २०२१मा समुदाय र FPIC र अधिकार मञ्चका सदस्यहरूले प्रहरी सहित राज्यका अधिकारीहरू मार्फत धम्की र त्रासको सामना गर्नुपर्यो।

७ डिसेम्बर २०२१ सम्म भएका घटनाहरूको समय क्रम

१३ मार्च २०२१ मा, बाँझखेतका विभिन्न सामुदायिक संस्था र तिनसँग जोडिएका अन्य बस्तीहरू, सामुदायिक वन संरक्षण समूह, युवा समूह, महिला समूह र आमा समूहहरूले बैसीशहर नगरपालिकामा संयुक्त निवेदन पेश गरे। उक्त निवेदनद्वारा स्थानिय सरकारलाई गाउँ, जमिन, र प्राकृतिक वातावरणको संरक्षण गर्नको लागि प्रसारण लाइनलाई स्थान्तरण गर्न अनुरोध गरिएको थियो।

सन् २०१८ मा दर्ता गरिएको औपचारिक निवेदन पश्चात EIB ले गरेको अध्ययनबाट प्राप्त गरेको तथ्य सम्बन्धी प्रतिवेदनलाई अप्रिल २०२१ मा सार्वजनिक गर्यो। प्राप्त ति जानकारीहरूले सार्वजनिक परामर्शहरू उचित रूपमा नगरिएको, प्रभावित आदिवासी जनजातीहरूबाट स्वतन्त्र, र पूर्व सु-सुचित सहमति लिने प्रक्रिया नभएको सहित गरेर अन्य विषयहरूमा पनि पालना गरिनुपर्ने कार्यविधीहरूको पालना नगरिएको विषयलाई समावेश

गरायो। यस प्रतिवेदनलाई सार्वजनिक गरेपश्चात पालना गरिनुपर्ने विषयहरूलाई सम्बोधन गरिंदै गर्दा EIB ले लगानीलाई स्थगन गर्यो।

८ अगस्ट २०२१ मा, समुदायहरूले जिल्ला प्रहरी कार्यलय लमजुङ्ग मार्फत गृह मन्त्रालयमा निवेदन दर्ता गरे। उक्त पत्रले मन्त्रालयलाई स्वतन्त्र, पूर्व सु-सुचित सहमति लिने प्रक्रियाको अनुरोध गरियो। उनीहरूले आफ्ना गाउँमा प्रसारण लाइनका टावरहरू नराख्नको र प्रसारण लाइनबाट हुने बहु-आयामिक असरहरूबाट जोगिनको लागि वैकल्पिक समाधानहरू खोज्नका लागि माग गरेका थिए।

४ अक्टोबर २०२१ मा, रावत थोक गाविस (बाँझखेत गाउँसँगै जोडिएको गाउँ) का समुदायहरूले लमजुङ्ग जिल्लाको बेसीशहर नगरपालिकामा स्थित नेपाल विद्युत प्राधिकरणको कार्यलयमा निवेदन दर्ता गरे। उक्त निवेदेनले प्राधिकरणलाई आफ्नो गाउँको बाटो हुँदै प्रसारण लाइन नलान अनुरोध गरेको थियो। उक्त निवेदनले उक्त क्षेत्रमा बसोबास गर्ने जनमानसहरूको जमिन, स्वास्थ्य, प्राकृतिक वातावरण, र पेशामा पर्ने प्रतिकूल असरहरू सम्बन्धी सरोकार व्यक्त गरेका थियो। यस निवेदनले प्राधिकरणलाई अन्य स्थानमा परियोजनाको स्थान्तरण गर्न अनुरोध गरेको थियो।

२८ अक्टोबर २०२१ मा EIB र आदिवासी जनजाती समुदायका प्रतिनिधिहरू बीच परियोजनाको प्रगति र त्यस सम्बन्धी प्रतिवेदनको कार्यान्वयन सम्बन्धी अनलाइन संवाद भयो।

७ डिसेम्बर २०२१ को घटना

७ डिसेम्बर २०२१मा, सरकारी अधिकारीहरू र प्रहरीहरूको टोलीले यस प्रसारण लाइनबाट प्रभावित आदिवासी समुदायहरूमध्येको एक बाँझखेत गाउँको भ्रमण गर्यो। बताइए अनुसार, यस भ्रमणको उद्देश्य भनेको समुदायलाई परियोजनालाई स्विकार्न दबाब दिनुथियो। लमजुङ्ग जिल्लाका प्रमुख जिल्ला अधिकारीले लमजुङ्ग जिल्ला प्रहरी कार्यलयका करिब एक दर्जन बन्दुक बोकेका प्रहरी दलबल र प्राधिकरणका अधिकारीहरूसहित यस गाउँको भ्रमण गरेका थिए। समुदायका सदस्यहरू र यि अधिकारीहरूबीच खुला मैदानमा मिटिंग भयो।

बताइए अनुसार, यि अधिकारीहरूको उद्देश्य आफ्नो साथमा रहेका सशस्त्र प्रहरी अधिकारीहरूको उपस्थितिमा करिब २५-३० प्रभावित समुदायहरूले महिला, र आदिवासी जनजातीहरू सहित समुदायका सदस्यहरूलाई परियोजनाको प्रसारण लाइनको विरोध नगर्न र त्यसलाई स्विकार गर्नको लागि दबाब दिनु थियो। यि अधिकारीहरूले परियोजना राष्ट्रिय गौरवको प्रतीक भएको हुनाले समुदायका सदस्यहरूले उक्त परियोजनालाई स्विकार्नु नै पर्ने

धम्की दिएका थिए। उनीहरूले समुदायका सदस्यहरू सहमत नभएपनि उक्त परियोजनालाई अगाडी बढाउने धम्की दिनुकासाथै यसरी अगाडी बढ्नको लागि प्रहरी बलको प्रयोग गरिने चेतावनी पनि दिए।

समुदायका सदस्यहरूले प्रसारण लाइन अन्य बाटोबाट जानुपर्ने, र यस परियोजनाबाट प्रभावित समुदायका सदस्यहरूलाई उचित क्षतिपूर्ती दिनुपर्ने आफ्नो अडानलाई दोहोर्याए। ७ डिसेम्बरका दिन डर-धम्की पाएको भनिएका समुदायका ६ जना सदस्यहरू पनि २८ अक्टोबरमा EIB सँग गरिएको अनलाइन मिटिंगमा सहभागी भएका थिए।

८ डिसेम्बर २०२१ मा बाँझखेत गाउँका आदिवासी जनजातीका १४ सदस्यहरूले अधिल्लो दिन आफूहरूले सरकार र प्रहरीबाट पाएको त्रासको विरुद्ध नेपालको राष्ट्रिय मानवअधिकार आयोगमा उजुरी दर्ता गर्नुकासाथै उक्त घटना सम्बन्धी अनुसन्धान गर्न अनुरोध गरे।

२६ अप्रिल २०२२ का दिन, पाँच वटा प्रसारण लाइनहरू खडा गरिएको अर्चलबोट, दोर्दी गाउँपालिका-२का जग्गाहरूलाई प्राधिकरणले अधिकरण गर्यो। प्राधिकरणले यसपछिका समयमा क्षतिपूर्ति दिने हो या हैन भन्ने डरले गर्दा यसरी टावरहरू निर्माण गरिएका जग्गाका जग्गाधनीहरूलाई टावर खडा गर्दा दिइएको रकम लिन दबाब महसुस भयो।

प्राधिकरणका अधिकारीहरू करिब २८ जनाको प्रहरी सँख्यासहित अर्चलबोट गएका थिए र तिनले टावरहरूमा (टावर नं३३ख र ३३ग) मा प्रसारण तारलाई राख्ने रिंग बनाउन गएका थिए। तर, समुदायहरूले विरोध गरेका हुनाले उनीहरूले उक्त दिन रिंग राख्न सकेनन्।

२७ अप्रिल २०२२ का दिन, प्राधिकरणका सोही समूहले ३० सशस्त्र प्रहरीबल सहित अर्चलबोटका सोही गाउँमा फेरी गए। सशस्त्र प्रहरी बलको सहयोगमा, प्राधिकरणका अधिकारी र निर्माण कामदारहरूले टावर नं३३ख र ३३ड मा प्रसारण लाइनलाई राख्ने रिंग लगाउन सफल भए।

१ मे २०२२ यता, समुदायमा परिस्थितिहरू द्रुत गतिमा बढ्दैछन्। समुदायका धेरै सदस्यहरूले आफूहरूले विरोध गरेको हुनाले प्रहरीबाट शारीरिक आक्रमण भोगेका छन्, र ति मध्ये केहीलाई प्रसारण लाइनको निर्माणमा बाधा गरेको भन्दै पक्राउ गरिएको छ।

यि आरोपहरूको तथ्यतामा हामीहरू कुनै धारणा बनाउन चाहँदैनौं, तर हामी यस्ता किसिमको धम्की र त्रासदी दिने कार्यहरूका साथसाथै प्रतिवेदनहरूको बारेमा हामी चिन्तित छौं। यसको साथै, महामहिमको सरकारले आफ्नो क्षेत्रमा र/वा अधिकार क्षेत्रमा सञ्चालन

गरिएका-गरिने व्यवसायिक उधमहरूले आदिवासी जनजाती र समुदायहरूलाई दुर्व्यवहार गर्दा आदिवासी जनजाती समुदाय र समुदायहरूलाई यस्ता दुर्व्यवहार हुनबाट संरक्षण गर्ने अन्तर्राष्ट्रिय मानवअधिकार दायित्वको पालना गर्ने सफल हुन नसक्नुमा हाम्रो सरोकार रहेको छ। एवं तरिकाले सरकारले यस परियोजनालाई अगाडी लगेमा प्रतिकूल वातावरणिय असरहरूका साथसाथै डर-त्रास-धम्की दिने कार्य पनि बढ्नेछ भन्ने विषयमा हामी उत्तिकै रूपमा चिन्तित छौं। प्रभावित आदिवासी समुदायहरूसँग राम्रो नियतकासाथ गरिनुपर्ने परामर्श नहुनु, आदिवासी जनजातिहरूबाट स्वतन्त्र र पूर्व सु-सुचित तवरमा सहमति लिन असफल हुनु, र यस परियोजनाद्वारा हुने उल्लेखनीय र अपरिवर्तनीय रूपमा आदिवासी समुदायका जिवन तथा संस्कृतीमा हुने सामाजिक तथा वातावरणिय क्षतिका साथसाथै जमिन, स्रोत, संस्कृति, र जिवनयापनमा हुन सक्ने क्षतिको विषयले पनि हामीलाई चिन्तित तुल्याएको छ। मर्स्याङ्गदी करिडोर प्रसारण लाइन परियोजना आर्थिक चासोको विषय भएतापनि सरकारले आदिवासी जनजाती र वातावरणको संरक्षण गर्ने आफ्नो अन्तरराष्ट्रिय कानूनी दायित्वहरूलाई पालना गरेको छ भन्ने विषयमा हामी स्मरण गर्न चाहन्छौं। प्राकृतिक स्रोतहरूको व्यवस्थापन र जैविक विविधता संरक्षण गर्नको लागि आदिवासी जनजाती र तिनका ज्ञानको महत्त्व छ, र जलवायु परिवर्तन विरुद्धको लडाईं लड्न र जलवायु सम्बन्धी सक्रिय हुने दिगो विकास लक्ष्य १३ सहित जैविक विविधताको संरक्षण सम्बन्धी दिगो विकास लक्ष्य १४ र १५ लाई पूरा गर्न यि दुवै (आदिवासी जनजाती र तिनका ज्ञान) को आवश्यकता छ। थप भन्नुपर्दा, डिसेम्बरमा सशस्त्र प्रहरी दलबलको उपस्थितिमा प्रभावित समुदायहरू मध्ये एक समुदायको भ्रमण सहित आएका सरकारी प्रतिक्रियाहरूले आफ्नो मानवअधिकारको रक्षा गर्ने आदिवासी जनजाती समुदायहरूको शान्तिपूर्ण र वैध कार्यलाई बन्देज मात्र नलगाई यस्तो कार्य गर्ने अन्य समूह र व्यक्तिहरूमा समेत डरलाग्दो असर पारेको छ। मानवअधिकार रक्षकहरूलाई लक्षित गर्दै डर-त्रास, धम्की, र अपराधिकरण गर्नु पनि हाम्रा सरोकारहरू मध्येको एक विषय हो। यस्ता कार्यहरूले आदिवासी जनजातीहरूले आफ्नो आदिवासी जनजाती अधिकारलाई प्रबर्द्धन गर्दै आफ्नो परम्परागत जमिन, भु-भाग र स्रोतहरूको रक्षा गर्नको लागि गरेका वैध र शान्तिपूर्ण कार्यहरूको प्रतिरोध गरेको छ। यस्ता आरोपहरूले माथि उल्लिखित आदिवासी जनजाती मानवअधिकार रक्षकहरूले मानवअधिकार उल्लंघनको भत्सर्ना गर्ने प्रयासहरूलाई बदनाम गर्नुका साथै अन्य मानवअधिकार रक्षक तथा मानवअधिकार संस्थाहरूका प्रयासलाई पनि बदनाम गर्दछ जसले गर्दा नागरिक समाज र अभिव्यक्तिको स्वतन्त्रता, भेला हुन पाउने स्वतन्त्रता, र बिना कुनै डर-त्रास संगठित-सम्बन्धन हुन पाउने स्वतन्त्रतामा डरलाग्दो असर पार्नेछ।

यस परिप्रेक्ष्यमा, सन् २०१८ मा रंगभेदको अन्त्य सम्बन्धी समितिले नेपालमा आदिवासी जनजातीले आफ्नो परम्परागत जमिन र स्रोतको स्वामित्व, प्रयोग र विकास गर्न पाउने अधिकार सम्बन्धी कानूनको अभाव हुनुकासाथै जलविधुत, सडक विस्तार, र अन्य

विकासका कार्यहरूको सन्दर्भमा ति अधिकारहरूको उल्लंघन हुने र त्यसले अनिच्छित विस्थापनको स्थिति सिर्जना भएकोमा आफ्नो सरोकार व्यक्त गरेको थियो। समितिले नेपाललाई आदिवासी जनजातीको आफ्नो परम्परागत जमिन र प्राकृतिक स्रोतहरूको अधिकार सम्बन्धी विवादलाई सुल्झाउनको निमित्त पर्याप्त वार्तामूलक समाधान खोज्न सिफारिस दिएको थियो। यस सिफारिसले कानूनको समिक्षा गर्नुपर्ने र ILO Indigenous and Tribal People's Convention, 1989 (no.169) लाई विचार गर्नुपर्ने, आदिवासी जनजातीका परम्परागत जमिन र स्रोतहरूको प्रयोग र विकासमा असर पार्ने कुनै पनि परियोजना सञ्चालन गर्नु अगाडी उनीहरूको स्वतन्त्र र पूर्व सु-सुचित सहमति प्राप्त गर्नुपर्ने; र अन्तरराष्ट्रिय मापदण्ड अनुरूप बेदखल गरिएको ग्यारेन्टी गर्न कदमहरू चालेको हुनुपर्दछ” (CERD/C/NPL/CO/17-23).

माथि उल्लिखित आरोपित तथ्य र सरोकारहरूको सन्दर्भमा, यस पत्रसँगै नत्थी गरिएको अन्तरराष्ट्रिय मानवअधिकार कानून सम्बन्धी सन्दर्भ सामाग्रीको अनुसुचि हेर्नुहोला। यस अनुसुचीले यि आरोपहरूसँग सम्बन्धीत अन्तरराष्ट्रिय मानवअधिकार दस्तावेज र मापदण्डहरूलाई उद्धृत गरेको छ।

मानवअधिकार परिषदले तोकेको हाम्रो कार्यनिर्देश अन्तर्गत पर्ने हाम्रो जिम्मेवारी भएको हुनाले गर्दा हाम्रो ध्यानाकर्षण गरिएको सबै मुद्दाहरूको विषयमा स्पष्टता पाउनको लागि निम्न उल्लिखित विषयहरूमा यहाँको विचारहरू जान्न पाए हामी आभारी हुनेथियौं:

- १) माथि उल्लिखित आरोपहरूको विषयमा यहाँसँग केही थप जानकारी भएमा र/वा कुनै टिप्पणि भएमा हामीलाई जानकारी दिनुहोला।
- २) हामीलाई कृपया पनि मर्स्याङ्गदी करिडोर प्रसारण लाइन परियोजनाको सन्दर्भमा FPIC र अधिकार मञ्च सहित यि समुदायहरूले भोगेका त्रास र धम्कीका आरोपहरूको विषयमा गरिएको स्वतन्त्र छानबिन सम्बन्धी जानकारी दिनहोला।
- ३) हामीलाई कृपया, राज्यको स्वामित्वको नेपाल विधुत प्राधिकरणको मर्स्याङ्गदी करिडोर प्रसारण लाइन परियोजनाको स्विकृति पूर्व र निर्माण हुनु अगाडी वा निर्माण हुँदाको दौरानमा वातावरणिय र सामाजिक असर सम्बन्धी गरिएको अध्ययनको सम्बन्धी जानकारीका साथै ति अध्ययनलाई मानवअधिकार पद्धतिबाट गरिएको हो कि होइन भन्ने जानकारी दिनुहोला।

- ४) हामीलाई कृपया, मस्योङ्गदी करिडोर प्रसारण लाइन परियोजना स्विकृत हुनु अगावै प्रभावित आदिवासी जनजातीसँग गरिएको कुनै पनि परामर्श प्रक्रिया र उनीहरूको स्वतन्त्र, र पूर्व सु-सुचित जानकारी सहितको सहमति प्राप्त गर्न खोजे-नखोजेको जानकारी दिनुहोला। आदिवासी जनजातिका जमिन र जिवनयापनलाई प्रभावित पार्न सक्ने परियोजनाहरू सम्बन्धी आदिवासी जनजातीहरूको स्वतन्त्र, र पूर्व सु-सुचित जानकारी प्राप्त गर्नको लागि निर्णय लिँदा उनीहरूको अर्थपूर्ण र समावेशी सहभागिताको सुनिश्चितता गर्ने कदमहरू चाल्ने योजना भए-नभएको विषयमा पनि जानकारी दिनुहोला।
- ५) महामहिमको सरकारले आफ्नो भू-भाग र क्षेत्रहरूमा सञ्चालन हुने व्यवसायिक उधमहरूले गर्ने मानवअधिकार दुर्यवहारबाट संरक्षण दिनको लागि, र यस्ता व्यवसायिक उधमहरू सञ्चालन हुने अवधीभरी मानवअधिकार र प्राकृतिक वातावरणमा पर्ने असरलाई संयुक्त राष्ट्र संघको व्यवसाय र मानवअधिकार (Business and Human Rights) सम्बन्धीत निर्देशक सिद्धान्तमा उल्लेख भए अनुसार त्यस्ता असरहरूको पहिचान, रोकथाम, न्युनिकरण, र जिम्मेवारी वहन गर्ने सम्पूर्ण प्रक्रियालाई पालना गरेका छन् भन्ने सुनिश्चित गर्नुपर्दछ।
- ६) महामहिमको सरकारले आफ्नो भू-भाग तथा क्षेत्रमा रहेका आदिवासी जनजाति सहित प्रभावित समुदायको विकास र व्यवसाय (उधम) सम्बन्धीत मानवअधिकार दुर्यवहारको प्रभावकारी, उचित र समयमानै समाधान र क्षतिपूर्तिको जानकारी दिन चालेका कदमको विषयमा जानकारी दिनुहोला।
- ७) महामहिमको सरकारले आफ्नो भूमि अधिकारको रक्षक लगायत मानवअधिकार रक्षकहरू सबैले राज्य तथा गैर-राज्य पक्षहरूबाट अपराधी बनाइने वा आफू विरुद्ध कारवाही हुने डर-त्रासबिना आफ्नो वैध काम गर्न सक्ने सुनिश्चित गर्न चालिएका जुनै पनि कदमहरूको विषयमा जानकारी दिनुहोला।

हामीले ६० दिन भित्र यहाँको प्रतिक्रिया पाए आभारी हुनेछौं। यस समय पश्चात यहाँको सरकारबाट प्राप्त प्रतिक्रिया (जवाफ) लाई सार्वजनिक गरिनेछ र वेबसाइटमा मानवअधिकार परिषदमा प्रस्तुत गरिने प्रतिवेदनको रूपमा पनि उपलब्ध गराइनेछ।

हामीले जवाफको प्रतिक्रिया गरिरहँदा, उल्लंघनका आरोप सम्बन्धी कार्यहरूलाई रोक्न र तिनलाई दोहोरिन नदिनको लागि सबै आवश्यक अन्तरिम कदमहरू चालियोस् भन्ने विषयमा जोड दिन्छौं र यहाँको अनुसन्धानहरूले यि आरोपहरूको समर्थन वा साँचो

ठहराएको अवस्थामा, यी उल्लंघनमा आरोपीत कुनै पनि व्यक्ति(हरू)लाई जवाफदेही बनाएको सुनिश्चितता चाहन्छौं।

हामीहरूले माथि उल्लिखित आरोपहरू सम्बन्धी जानकारी युरोपेली लगानी बैंक (EIB) र नेपाल विधुत प्राधिकरणलाई पनि पठाएको छौं भन्ने जानकारी महामहिमलाई दिन चाहन्छौं।

महामहिम, कृपया, हाम्रो उच्चतम विश्वास सहितको आभार स्वीकार गर्नुहोस्।

मेरी ललर

समाधिषक - मानवअधिकार रक्षकहरूको अवस्था सम्बन्धी

एलिजाबेथ कार्स्का

प्रमुख प्रतिवेदक - मानवअधिकार र अन्तर-देशीय निगमहरू र अन्य व्यापारिक उधमहरूको कार्य समूह

साद अल्फार्गी

समाधिषक - विकासको अधिकार

जोसे फ्रान्सिस्को काली ट्जे

समाधिषक - आदिवासी जनजातीका अधिकार

अनुसुची

अन्तरराष्ट्रिय मानव अधिकार कानूनका सन्दर्भ

माथि उल्लिखित तथ्य र सरोकारहरूसँग सम्बन्धीत रहेर हामी महामहिमको सरकारको ध्यान अन्तरराष्ट्रिय मानवअधिकार दस्तावेजहरू अन्तर्गत रहने दायित्वहरूप्रति ध्यानाकर्षण गराउन चाहन्छौं। नागरिक तथा राजनीतिक अधिकार (ICCPR) सम्बन्धी

अनुबन्ध; आर्थिक, सामाजिक र साँस्कृतिक अधिकार (ICESCR) सम्बन्धी अनुबन्ध; सबै प्रकारका रंगभेदको अन्त्य सम्बन्धी अनुबन्ध (ICERD); आदिवासी जनजातिहरूको अधिकारसँग सम्बन्धीत कानून, र आदिवासी जनजाती र ट्राइबल जाति सम्बन्धी अनुबन्ध १९८९, नं १६९ (ILO १६९) सहित असंख्य अन्तरराष्ट्रिय मानवअधिकार सन्धीहरूलाई नेपालले अनुमोदन गरेको छ।

सन् २००७ मा नेपालले आइएलओ अनुबन्ध १६९ लाई अनुमोदन गरेको थियो। उक्त अनुबन्धले आदिवासी जनजातिले “विकासको प्रक्रियाको लागि आफ्नो प्राथमिकता आफैले निर्णय गर्ने” र “उनीहरूलाई प्रत्यक्ष रूपले प्रभावित पार्ने राष्ट्रिय र क्षेत्रिय विकास सम्बन्धी योजना र कार्यक्रमहरूको तर्जुमा, कार्यान्वयन र मुल्यांकनमा सहभागि” (धारा ७(१) हुन पाउने कुरालाई सुनिश्चितता गरेको छ। धारा १४ (१) ले आदिवासी जनजातीहरूले “परम्परागत रूपमा प्रयोग गरिरहेको” जमिनमाथी उनीहरूको “स्वामित्व र सम्पत्तिको अधिकार”लाई स्विकार्ने क्षेत्राधिकार छ। यस अन्तर्गत “उनीहरूले मात्र उपयोग गरेको जमिन मात्र नभई उनीहरूले परम्परागत रूपमा आफ्नो जिवनयापन र परम्परागत क्रियाकलाप-कर्महरूको लागि प्रयोग गरिरहेको, पहुँच राखेको जमिन पर्दछन्।”

हामीहरू आदिवासी जनजातिहरूको अधिकार सम्बन्धी घोषणापत्र (Declaration on the Rights of Indigenous Peoples - UNDRIP) को सन्दर्भ थप्न चाहन्छौं जसलाई महामहिमको सरकारको सकारात्मक मत सहित संयुक्त राष्ट्र संघको साधारण सभाले सन् २००७ मा पारित गरेको थियो। धारा २६ ले आदिवासी जनजातीको ‘उनीहरूको परम्परागत रूपमा स्वामित्व भएको, बसोबास गरेको वा प्रयोग वा प्राप्त गरेको जमिन, क्षेत्र र स्रोतहरूको’ अधिकारलाई स्विकार्छ र यि ‘आदिवासी जनजाती सम्बन्धीत प्रथा, परम्परा र भूमि उपयोग व्यवस्था सम्बन्धी अधिकारको उचित सम्मानका साथ’ कानूनी स्विकार्यताको लागि जोड दिन्छ। धारा २३ ले आदिवासी जनजातीहरूसँग ‘विकासको अधिकार प्रयोग गर्नको लागि प्राथमिकता र रणनीतिहरूको विकास र निर्धारण गर्ने’ अधिकार रहेको पुष्टि गर्दछ। धारा ३२ ले ‘कुनै पनि परियोजनाले आदिवासी जनजातीका भूमि वा क्षेत्रहरू, वा अन्य स्रोतहरू विशेष गरी खनिज पदार्थ, पानी वा अन्य स्रोतहरूको विकास, प्रयोग वा दोहन गर्ने परियोजनाले पार्ने असरसँग सम्बन्धीत रहेर परियोजना सञ्चालन हुनु अगाडी परियोजना सञ्चालनको लागि उनीहरूको स्वतन्त्र र सु-सुचित जानकारी सहितको सहमति लिनको लागि राज्यले असल नियतका साथ सम्बन्धीत आदिवासी जनजाती समुदायसँग उनीहरूको प्रतिनिधित्व गर्ने संरचनाहरूको माध्यमबाट परामर्श र सहकार्य गर्नुपर्दछ’। यसका साथै, UNDRIP ले आदिवासी जनजातीले आफ्ना साँस्कृतिक परम्परा र प्रथाको अभ्यास र पुनरुत्थान गर्ने अधिकार भएको; र उनीहरूसँग आफ्नो परम्परागत भूमि, क्षेत्र

र स्रोतहरूलाई हानीकारक वस्तु फ्याँक्ने स्थान बनाउन नदिने अधिकार सहित ति सबको वातावरणको संरक्षण गर्ने अधिकार हुन्छ भन्ने जोड दिन्छ।

धारा २८ (१) ले “परम्परागत रूपदेखी आदिवासी जनजातीको स्वामित्व, पकड वा प्रयोगमा रहेको भूमि, क्षेत्र वा स्रोतहरूलाई उनीहरूको स्वतन्त्र र पूर्व सु-सुचित जानकारी सहितको सहमति प्राप्त नगरिकन अधिग्रहण गरेमा, कब्जामा लिइएमा, प्रयोग वा हानी पुर्याउने जस्ता कार्यको विरुद्ध पुनस्थापना गर्ने (फर्काइनु पर्ने) कानूनी उपचार खोज्ने, र उक्त कार्य गर्न सम्भव नभएमा, आदिवासी जनजातीहरूले न्यायिक, निष्पक्ष र न्यायसंगत क्षतिपूर्ति पाउने अधिकार छ” भन्दछ। धारा २८(२) ले थप जोड दिंदै “सम्बन्धीत व्यक्तिहरूले स्वतन्त्रता रूपमा सहमति नजनाएसम्म, क्षतिपूर्तिका स्वरूपहरू भूमि, क्षेत्र वा स्रोतहरूको गुणस्तर, आकार र कानूनी हैसियत अनुरूप हुनुपर्ने, वा आर्थिक क्षतिपूर्ति वा उचित ठहराइएका अन्य माध्यमहरू” हुनसक्ने विषयको पुष्टि गर्दछ।

विकासको अधिकार सम्बन्धी संयुक्त राष्ट्र संघको घोषणापत्र (A/RES/41/128) ले विकासको अधिकारलाई प्रत्येक मानवले सहभागी हुन पाउने, योगदान दिन सक्ने, र आर्थिक, सामाजिक, साँस्कृतिक, र राजनीतिक विकासको उपभोग गर्न पाउने अहरणीय मानवअधिकार भनेर परिभाषित गरेको छ (धारा १.१)। घोषणापत्र (धारा२.१) ले विकासको केन्द्रमा मानव भएको र विकासको अधिकारको सक्रिय सहभागी र लाभार्थी मानव नै हुने र (धारा ८.२) ले विकासको महत्वपूर्ण पक्षको रूपमा र सबै मानवअधिकारको पूर्ण स्विकार्यता पाउन राज्यले सबै क्षेत्रहरूमा लोकप्रिय सहभागिताको लागि प्रेरित गर्नुपर्दछ भन्ने उल्लेख गर्दछ। यसैगरी, आइएलओ अनुबन्ध १६९ ले आफ्नो जिवन, आस्था, संरचना, आध्यात्मिकता र उनीहरूले बसोबास गरिराखेको भूमिमा प्रभाव पार्ने भएकोले गर्दा आदिवासी जनजातीहरूसँग विकासको प्रक्रियाका लागि आफ्नै प्राथमिकताहरू निर्धारण गर्ने अधिकार भएको निर्धारण गर्दछ।

हामीहरू पनि विकासको अधिकारको व्यवहारीक कार्यान्वयन सम्बन्धी निर्देशिका र सिफारिसहरूको स्मरण गर्न चाहन्छौं जसले परियोजना क्षेत्रका समुदायका विकासका प्राथमिकताहरूको पहिचान गर्नको लागि ति समुदायहरूसँग अर्थपूर्ण परामर्श गरेपश्चात विकासको ढाँचा र कार्यान्वयन हुनुपर्ने, र यसरी प्रभावित हुनेहरूसँग लाभ-बाँडफाँडको उचित व्यवस्थापन हुनुपर्ने उल्लेख गरेको छ। निर्देशिका (अनुच्छेद ३७) ले राज्यले विकासको अधिकारको पालना गर्नको लागि आदिवासी जनजातीहरूको आत्म निर्णयको अधिकारलाई सम्मान गर्नुपर्दछ भनेको छ। आदिवासी जनजातीको अधिकार सम्बन्धी संयुक्त राष्ट्र संघको अन्तरराष्ट्रिय घोषणापत्र, र अन्तरराष्ट्रिय श्रम संगठनको आदिवासी तथा ट्राइबल जातीहरू सम्बन्धी अनुबन्ध १९८९ (नं१६९) ले ग्यारेन्टी गरे अनुसार

विकासका आफ्नै प्राथमिकताहरूको विकास गर्नको लागि र स्वतन्त्र र पूर्व सु-सुचित जानकारी सहितको सहमति दिन सक्ने हुनको लागि आदिवासी जनजातीहरूको सशक्तिकरण गरेको हुनुपर्दछ।

यसका साथै हामी वर्षौं सम्म सरकार, नागरिक समाज र व्यवसायिक समुदाय (business community) सँग परामर्श गरेपश्चात मानवअधिकार परिषदले आफ्नो संकल्प (A/HRC/RES/17/31) द्वारा सन् २०११ मा पारित गरेको व्यापार (उधम) र मानवअधिकार सम्बन्धी संयुक्त राष्ट्र संघको निर्देशक सिद्धान्त (UN Guiding Principles on Business and Human Rights) लाई पुनः प्रकाशमा ल्याउन चाहन्छौं। यि निर्देशक सिद्धान्तहरूलाई सबै राज्य र व्यवसायिक उधमहरूद्वारा व्यवसायले मानवअधिकारमा पार्ने प्रतिकूल असरहरूको रोकथाम र सम्बोधन गर्नको लागि आधिकारिक विश्वव्यापी मापदण्डको रूपमा स्थापित गरिएको छ। यि निर्देशक सिद्धान्तहरूले निम्न विषयहरूलाई हेर्दछन्:

- क) “राज्य” हरूले मानवअधिकार र नैसर्गिक स्वतन्त्रताको सम्मान, संरक्षण र पालना गर्नुपर्ने विद्यमान दायित्व हुन्छ;
- ख) विशिष्टता हासिल गरेका अंग वा विशेषज्ञता रहेका कार्यहरू निभाउने समाजको रूपमा व्यवसायिक उधमहरूको भूमिकाले लागू हुने सबै कानूनहरू पालना गरेको हुनुपर्दछ र मानवअधिकारको सम्मान गर्नुपर्दछ;
- ग) अधिकार र दायित्वहरूलाई पालना नगरिएको वा भंग गरिएको अवस्थामा तिनलाई उचित र प्रभावकारी उपचारहरू दिने”

राज्यले आफ्नो भू-भागमा भएका व्यवसायी उधमहरूबाट हुने मानवअधिकारका दुर्व्यवहारको विरुद्ध संरक्षण दिनुपर्दछ भन्ने सिद्धान्त स्विकार गरिएको सिद्धान्त हो। राज्यले व्यवसायी उधमहरूबाट हुने मानवअधिकारका दुर्व्यवहारको विरुद्ध संरक्षण गर्नुपर्ने कर्तव्य अनुसार राज्यले “यस्ता दुर्व्यवहारहरूलाई रोकथाम गर्न, अनुसन्धान गर्न, सजाय दिन, र उपचार गर्नको लागि प्रभावकारी नीति, कानून, नियमन र निर्णय गर्नुपर्दछ” (निर्देशक सिद्धान्त १)। यसो गर्नको लागि, राज्यहरूले ‘आफ्नो भू-भाग वा क्षेत्राधिकारमा रहेका सबै कम्पनीहरूलाई उनीहरूका सबै क्रियाकलापहरूमा मानवअधिकारको सम्मान गरेको हुनुपर्ने अपेक्षा गरिएको स्पष्ट उल्लेख गरेको हुनुपर्दछ” (निर्देशक सिद्धान्त २)। यसका साथै, राज्यहरूले “व्यवसायि उधमहरूलाई मानवअधिकारको सम्मान गराउने वा पालना गर्नुपर्ने आवश्यकता बोध र उद्देश्यका साथ कानूनहरूलाई लागू गराउनुपर्दछ” (निर्देशक सिद्धान्त ३)। निर्देशक सिद्धान्त अनुरूप व्यवसायि उधमहरूसँग जोडिएर मानवअधिकारमा प्रतिकूल असर पार्ने परिस्थितिहरू घटेको खण्डमा पिडित भएका

व्यक्तिहरूले प्रभावकारी उपचारमा पहुँच पाउनु भन्ने सुनिश्चितता राज्यले गर्नुपर्दछ। नीजि क्षेत्रबाट गरिएका मानवअधिकारका उल्लंघनहरूको विरुद्ध राज्यले रोकथाम गर्न, अनुसन्धान गर्न वा उपचार गर्नका लागि उचित कदमहरू चाल्न असफल भएको अवस्थामा राज्यले आफ्नो अन्तरराष्ट्रिय मानवअधिकार प्रतिको दायित्वलाई भंग गरेको मानिन्छ। सामान्यतया, राज्यले यस्ता कदमहरू सम्बन्धी निर्णय गर्न आफ्नो विवेक प्रयोग गर्ने गर्दछन् तर यसो गर्दा राज्यले गर्न दिने रोकथाम र उपचारका कदमहरूको सम्पूर्ण दायरालाई विचार गर्नुपर्दछ।

व्यवसायि उधमहरूले पनि आफूद्वारा मानवअधिकारमा पारेका असरहरूको पहिचान गर्न, रोकथाम गर्न, न्यूनिकरण गर्न र जवाफदेही बन्नको लागि मानवअधिकारलाई पूर्ण रूपमा पालना गर्नेछन् भन्ने अपेक्षा गरिएको हुन्छ। व्यवसायि उधमहरूले मानवअधिकारमा पारेका वा पार्ने प्रतिकूल असरहरूलाई बन्द वा रोकथाम गर्नको लागि तिनले आवश्यक कदमहरू चालेको हुनुपर्दछ। त्यसैगरी, व्यवसायि उधमहरूले मानवअधिकारमा पारेका वा पार्ने प्रतिकूल असरहरूमा भागिदार छन् भने तिनलाई बन्द वा रोकथाम गर्नको लागि यि व्यवसायी उधमहरूले आफू भागिदार नहुन वा हुनबाट रोकिनको लागि आवश्यक कदमहरू चालेको हुनुपर्दछ र बाँकी रहेका असरहरूलाई बन्द वा समाधान गर्नको लागि संभव भएसम्मको उचित अवस्थासम्म आफ्नो वशमा भएका सारा कुरालाई प्रयोग गर्नुपर्दछ (निर्देशक सिद्दान्त १९ सम्बन्धीत टिप्पणी)। यसका साथै, व्यवसायी उधमहरूले आफूले गर्दा परेका वा आफू भागिदार रहेका कुनै पनि वास्तविक प्रतिकूल असरहरूको उपचार गर्नुपर्दछ। उपचारका विभिन्न रूपहरू हुन सक्दछन् जसमा माफी माग्ने, पुनःस्थापना, पुनःबहाली, आर्थिक वा गैर-आर्थिक क्षतिपूर्ती, र सजायमूलक प्रतिबन्धहरू (आपराधिक वा प्रशासनिक, जस्तै जरिवानाहरू) का साथसाथै हानीको रोकथाम, उदाहरणको लागि, फेरी नदोहोर्याउने आदेश वा ग्यारेन्टीहरू) पर्दछन्। उपचारका प्रावधान प्रक्रियाहरू निष्पक्ष हुनुपर्छ, भ्रष्टाचारबाट संरक्षित हुनुपर्दछ र नतिजाहरूलाई प्रभावित पार्ने राजनीतिक वा अन्य प्रयासहरूबाट स्वतन्त्र हुनुपर्दछ (निर्देशक सिद्दान्त २५ सम्बन्धीत टिप्पणी)।

निर्देशित सिद्दान्तहरूले स्वतन्त्र नागरिक समाज संस्थाहरू र मानवअधिकार रक्षकहरूले खेल्नु महत्वपूर्ण र अमूल्य भूमिकालाई पनि स्विकारेको छ। विशेष गरी, सिद्दान्त १८ले नागरिक समाज र मानवअधिकार रक्षकहरूले व्यवसाय उधमहरूसँग सम्बन्धीत मानवअधिकारमा पर्ने संभावित प्रतिकूल असरहरूको पहिचान गर्ने सहयोगी भूमिकालाई औँल्याएको छ। सिद्दान्त २६ सम्बन्धीत टिप्पणीले उपचारमा पहुँचको सुनिश्चितता गर्नको लागि राज्यहरूले कसरी मानवअधिकार रक्षकहरूको वैध कार्यहरूलाई बाधा नपुग्ने सुनिश्चितता गर्नुपर्दछ भन्ने उल्लेख गरेको छ।

मानवअधिकार र अन्तर-देशीय निगमहरू र अन्य व्यापारिक उधमहरूका कार्य समूहको विषयगत प्रतिवेदन (ref. A/HRC/32/45) र त्यसमा उल्लिखित सिफारिसहरूले विस्तारका साथ राज्यको स्वामित्व वा नियन्त्रणमा रहेका यस्ता व्यवसायीक उधमीहरू संलग्न रहेका मानवअधिकार दुर्व्यवहारका विरुद्ध राज्यले गर्नुपर्ने संरक्षणलाई पनि स्मरण गर्न चाहन्छौं। यसमा निम्न उल्लिखित सिफारिसहरू पर्दछन्:

८८) राज्यको स्वामित्व रहेको वा पूर्ण रूपमा नीजि हुन् सबै व्यवसायीक उधमहरूको मानवअधिकारको सम्मान गर्ने जिम्मेवारी हुन्छ। यस जिम्मेवारी भिन्न छ तर यसले व्यवसायीक उधमहरूबाट हुने मानवअधिकारको दुर्व्यवहारको विरुद्ध राज्यको संरक्षणकारी जिम्मेवारीलाई सहयोग गर्दछ। यस जिम्मेवारीले राज्यलाई आफ्नो स्वामित्व वा नियन्त्रणमा रहेका उधमहरूबाट संरक्षित गर्नुपर्ने जिम्मेवारी पालना गर्नको लागि आवश्यक कदमहरू चाल्न लगाउँदछ। यस जिम्मेवारीले राज्यलाई स्वामित्वकारी भूमिकामा कसरी रहनुपर्छ भन्ने बताउनुकासाथै स्वामित्वको प्रकृति आफ्नो अन्तरराष्ट्रिय मानवअधिकार सम्बन्धीत दायित्वहरूसँग मिल्ने हुनुपर्दछ भन्ने भित्री मर्मको समेत उठान गर्दछ।

९४). अन्तरराष्ट्रिय मानवअधिकार कानूनको प्राथमिक परिपालकको रूपमा राज्यहरू आफुलाई उदाहरणिय भूमिकामा रहनुपर्दछ। व्यवसायि उधमी र मानवअधिकारमा नेतृत्वकारी भूमिकामा रहनको लागि अधिकांश तहहरूमा क्रियाशिल र समर्पित कटिबद्ध हुनुपर्छ। आफ्नो स्वामित्वमा वा नियन्त्रणमा रहेका व्यवसायी उधमहरूले सञ्चालन अवधीभरी नै मानवअधिकारको सम्मान गरेका छन् भन्ने सुनिश्चित गर्नको लागि आफ्ना सबै स्रोतसाधन र माध्यमहरूको प्रयोग गरेको हुनुपर्दछ। मानवअधिकारलाई सम्मान गर्ने सहितको जिम्मेवार व्यवसायी उधम बन्ने उदाहरणको रूपमा राज्यको स्वामित्व रहेका उधमहरूसँग ठुलो संभावना छ। हाम्रो कार्य समुहले राज्यहरू र राज्यको स्वामित्वमा रहेका व्यवसाय उधमहरूलाई यस क्षेत्रमा यस विषयको नेतृत्व प्रदर्शन गर्न आव्हान गर्दछ।

हामीहरू महामहिमको सरकारसँग मानवअधिकार रक्षकहरूको सम्मानको सुनिश्चितता सम्बन्धी कार्य समूहको निर्देशनको पनि स्मरण गराउन चाहन्छौं। मानवअधिकार रक्षक र नागरिक स्थान - व्यवसायी उधम र मानवअधिकार पक्ष सम्बन्धी प्रतिवेदन (A/HRC/47/39/Add.2) ले मानवअधिकार रक्षकहरूमा व्यवसायिक कार्यहरूद्वारा पर्ने प्रतिकूल असरहरूको सम्बोधन गर्नुपर्ने आवश्यकतामा प्रकाश पारेको छ। यस प्रतिवेदनले राज्य र व्यवसायी उधमहरूको लागि मानवअधिकार रक्षकहरूको महत्वपूर्ण कामको संरक्षण र सम्मानको सम्बन्धमा व्यवसायी उधम र मानवअधिकारका निर्देशक सिद्धान्तहरूको

सैद्धान्तिक र व्यवहारिक परिणामहरू के हुन सक्दछन् भन्ने कुरालाई विस्तारमा जानकारी दिन्छ।

अन्त्यमा, महामहिमको सरकारलाई हामी मानवअधिकार रक्षकहरू सम्बन्धी संयुक्त राष्ट्र संघको घोषणापत्रको उल्लेख गर्न चाहन्छौं, र यस घोषणापत्रले मानवअधिकारको संरक्षण र पालना गर्नको लागि मानवअधिकारको प्रवर्द्धन गर्ने, मानवअधिकार प्राप्त गर्ने अधिकार सबैको हुन्छ भन्ने उल्लेख गरेको छ, र सबै मानवअधिकार र नैसर्गिक स्वतन्त्रताको संरक्षण, संबर्द्धन र कार्यान्वयन गर्ने प्रमुख र पहिलो जिम्मेवारी राज्यको हुन्छ भन्ने उल्लेख गरेको छ (धारा १ र २)। घोषणापत्रले आफूले मानवअधिकार रक्षकका रूपमा गरेका वैध कार्यहरूको दुष्परिणाम स्वरूप कसैले पनि हिंसा, धम्की वा प्रतिरोधको भोग्नु नपरोस् भन्ने सुनिश्चितता गर्ने कार्य राज्यको दायित्व भएको विषयलाई सविस्तार गरेको छ (धारा १२)। हामीहरू मानवअधिकार परिषद संकल्प १३/१३ लाई पनि उल्लेख गर्न चाहन्छौं जसले मानवअधिकार र नैसर्गिक स्वतन्त्रताको संरक्षण र संबर्द्धनको लागि क्रियाशिल सबैमाथी राज्य वा गैर-राज्य पक्षहरूबाट गरिने हिंसा, उत्पिडन, हिंसा र आक्रमणलाई अन्त्य गर्नको लागि ठोस कदमहरू चाल्न जोड दिएको छ।